

території закладу тощо. Для уникнення таких негативних явищ необхідна свідомо та цілеспрямовано створювати систему практичної підготовки майбутніх корекційних педагогів:

- з перших днів навчання сприяти усвідомленню студентами їхньої майбутньої відповідальності за життя, здоров'я та життєву компетенцію вихованців – у відповідності до гіпократівського принципу “Не зашкодь!”;
- ввести обов'язкове для кожного студента оформлення санітарних книжок через студентську поліклініку;
- створювати та використовувати банк відеоматеріалів, організувати “відвідування” занять та уроків за допомогою сучасних технічних засобів (Інтернет, веб-камера тощо) для практичної підготовки студентів молодших курсів до самостійної, активної участі в навчально-реабілітаційній роботі;
- звернутися з пропозицією до структурного підрозділу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, який відповідає за проведення атестації навчальних закладів, щодо обов'язкового надання відеозаписів зразків уроків, режимних моментів, позакласних та виховних заходів усіма закладами системи спеціальної освіти, які проходять атестацію. Ці відеозаписи можуть бути використані у навчальному процесі при підготовці майбутніх корекційних педагогів;
- широко використовувати в навчальному процесі самостійні, творчі завдання, які сприяють розвитку навичок використання отриманих знань для вирішення практичних питань (розробка програм, пошук та класифікація практичної інформації, підбір матеріалів для занять);
- сприяти укладанню договорів між НПУ імені М.П.Драгоманова та районними управліннями освіти та соцзахисту, до яких буде додано перелік закладів та види робіт, які можуть бути документально закріплені за студентами (в дошкільних закладах та реабілітаційних центрах – допомога при одяганні, роздяганні дітей; ігри з ними на прогулянці; заміна помічника вихователя, який знаходиться на лікарняному; допомога при оформленні групи та створенні методичного забезпечення, при підготовці до свят; у школі – допомога вихователю при підготовці уроків, проведення ігор та занять у другій половині дня; переведення дітей з надомного навчання на відвідування школи завдяки організації супроводу силами студентів);
- запроваджувати ранню психолого-педагогічну допомогу дітям-інвалідам та дітям з “групи ризику” силами студентів старших курсів у співпраці з районними дитячими неврологами; зробити таку роботу однією з форм проходження навчальної практики.

Таким чином, підготовка сучасних ортопедагогів є комплексним цілеспрямованим багатовекторним процесом, кінцевою метою якого є фахівець з високим рівнем теоретичної підготовки, навичками самостійного пошуку та критичного аналізу професійно значущої інформації, який прагне до самовдосконалення та навчання все професійне життя, та, при цьому, є високогуманною людиною, готовою до життєвих реалій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шевцов А.Г. Освітні основи реабілітології: [монографія] / А.Г. Шевцов. – К.: « МП Леся», 2009. – 483 с.
2. Шевцов А.Г. Апологія ортопедагогіки // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія №19. 2011, № 19. - С.209 – 215.
3. Пахомова Н.Г. Концептуальні основи системності професійної підготовки дефектологів. Збірник наукових праць Камінець-Подільського національного університету імені І.Огієнка, 2011. <http://fkspp.at.ua/index/konf/0-23>
4. Навчально-методичний комплекс фахової підготовки бакалаврів напряму 6.0101.05. Корекційна освіта. Тифлопедагогіка і спеціальна психологія / За ред. Є.П.Синьової, С.В.Федоренко. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2008. – 348 с.

УДК 615.851-053.2

ЛЯЛЬКОТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ

Хлопоніна Н. Є.

кандидат психологічних наук,
Інститут педагогіки і психології
ЛНУ імені Тараса Шевченка

Теоретичне дослідження присвячене проблемі лялькотерапії в психокорекційній роботі з дітьми. В статті визначається зв'язок лялькотерапії з іншими арттерапевтичними методами. Проаналізовано сучасні психолого-педагогічні технології лялькотерапії в психокорекційній роботі з дітьми.

Теоретическое исследование посвящено проблеме куклотерапии в психокоррекционной работе с

детьми. В статті визначається зв'язь куклотерапії з іншими арттерапевтичними методами. Проаналізовано сучасні психолого-педагогічні технології куклотерапії в психокорекційній роботі з дітьми.

Theoretical research devoted to problem of Puppet Therapy in children's psychological correction. In article define relationship Puppet Therapy with Art Therapy. Analyzed the newest integrative psychological and pedagogical technique Puppet Therapy in children's psychological correction.

Ключові слова: лялька, лялькотерапія, арттерапія, драматерапія, психологічна корекція.

Ключевые слова: кукла, куклотерапия, арттерапия, драматерапия, психологическая коррекция.

Keywords: puppet, Puppet Therapy, Art Therapy, Drama Therapy, psychological correction.

Психотерапевтичний напрямок, який передбачає використання ляльки у якості засобу психотерапевтичного впливу, отримав назву методу лялькотерапії. В контексті арттерапевтичного напрямку в психотерапії і психокорекції дітей і дорослих, метод лялькотерапії традиційно використовувався клінічно-зорієнтованими психотерапевтами як психотерапевтичний засіб в роботі з пацієнтами, що мають суміжні розлади та психопатичні порушення.

Лялькотерапія як метод дитячої психотерапії та психокорекції розроблявся і впроваджувався у психолого-педагогічну практику як закордонними (Ф.Зимбардо, А.Греф, М.Кембелл, А.Полц, Е.Рист, М.Райт, Л.Хокі), так і вітчизняними, російськими і українськими фахівцями (І.Г.Боровик, І.Г.Вигодська, Л.Г.Гребенщикова, М.Ю.Григорчук, О.С.Джафарова, А.І.Захаров, Н.Зінов'єва, І.Я.Медведева, Н.Михайлова, А.С.Співаковська, Г.І.Турнер, Т.Л.Шишова, О.А.Федій, Н.П.Хребтова та ін.). Однак психокорекційні можливості методу лялькотерапії в роботі з дітьми, умови ефективності використання методу в роботі з різними ляльками з метою психокорекційного та психотерапевтичного впливу, на думку більшості психологів-практиків, потребують свого подальшого теоретико-емпіричного дослідження.

Об'єкт дослідження – лялькотерапія як метод психологічної корекції. Предмет дослідження – умови ефективності лялькотерапії як методу психологічної корекції в роботі з дітьми. Мета дослідження – дати визначення лялькотерапії як методу психологічної корекції, дослідити його взаємозв'язок з іншими психотерапевтичними методами; проаналізувати сучасні авторські підходи до психокорекційної роботи з дітьми методом лялькотерапії.

Лялькотерапія (Puppet Therapy) - це метод психотерапії, який передбачає використання ляльки як основного засобу психокорекційного впливу [3]. Лялька виступає посередником у взаємодії між дитиною і дорослим. На думку Татаринцевої А., лялькотерапія – це метод лікування за допомогою ляльки [4].

На сучасному етапі не існує однозначної точки зору відносно того, чи можна розглядати лялькотерапію як самостійний психотерапевтичний (психокорекційний) метод, або ж визначити його як окремий, специфічний арттерапевтичний метод. Різні автори відносять лялькотерапію або до арт-терапії (Г.Денисова, Л.Либідєва), або до ігротерапії (А.Ташева, С.Гриднева), інтегрують її з методом казкотерапії (Т.Д.Зінкевич-Євстїгнєва), виділяють як окремий, специфічний психокорекційний метод (А.Ю.Татаринцева, І.Медведева, Т.Шишова, Н.Зінов'єва, Н.Михайлова).

Якщо розглядати арттерапію як сукупність психокорекційних методик, які мають відмінності і особливості, що визначаються жанровою приналежністю до певного виду мистецтва, а також спрямованістю та специфічністю технології психокорекційного впливу, то лялькотерапія може розглядатися як метод арттерапевтичної драматизації, як різновид методу імаготерапії. Метод імаготерапії передбачає психотерапевтичний вплив на клієнта за допомогою образу, елементів театралізації психотерапевтичного процесу (І.Є. Вольпер, Н.С. Говоров). У цьому випадку лялькотерапія може розглядатися як окремий специфічний прийом імаготерапії нарівні з образно-рольовою драматизацією і психодрамою.

На думку О.Федій, вивчення світового досвіду сучасного розвитку лялькотерапії у психолого-педагогічній науці та практиці дає змогу виділити такі три основні напрями лялькотерапії в роботі з дітьми:

а) терапевтично-стабілізуючий напрямок: лялькотерапія у роботі з хворими дітьми в умовах тимчасового перебування дитини у важкому стані у лікарні;

б) психокорекційний напрямок: лялькотерапія з дітьми, що потребують підвищеної уваги (лялька використовується як психокорекційний засіб);

в) навчально-виховний напрямок: лялькотерапія у загальних освітніх закладах в окремих навчальних програмах (музичне виховання, заняття з розвитку мовлення, природничі дисципліни тощо) [5].

Ефективність лялькотерапії як психокорекційного методу зумовлена такими механізмами психологічного впливу, як проєкція, ідентифікація, заміщення і емоційне відреагування (катарсис). Ідентифікація є базовим механізмом психологічного впливу у роботі методом лялькотерапії, адже дитина з легкістю ідентифікує

себе з улюбленим героєм (казки, мультфільму) або з улюбленою іграшкою. Лялька виступає об'єктом-посередником між дитиною і дорослим, що полегшує, насамперед, процес установалення психологічного контакту на перших етапах психокорекційної роботи [3]. Робота з лялькою значно полегшує процес вербалізації почуттів дитини, допомагає долати її комунікативні труднощі. Крім того, слід зазначити, що на відміну від решти дитячих іграшок, лялька несе в собі образ людини з усіма її характеристиками та ознаками. На думку О.Федій, людиноподібність та надзвичайна особистісно-соціальна наповненість лялькового образу створюють першооснову її величезного психолого-педагогічного впливу на людину взагалі та дитину зокрема [5].

Робота методом лялькотерапії (незалежно від її психолого-педагогічної спрямованості) традиційно передбачає два обов'язкові етапи: виготовлення ляльки і використання ляльки з метою емоційного відреагування значущих емоційних переживань дитини. У психолого-педагогічній практиці метод лялькотерапії застосовується як у індивідуальній, так і у груповій формі роботи (А. Захаров, А. Спиваковська, І.Медведева, Т.Шишова). Обов'язковою умовою ефективності методу лялькотерапії у роботі з дітьми є залучення батьків як до процесу сумісного з дитиною виготовлення ляльки, виконання домашніх завдань, впровадження психолого-педагогічних рекомендацій лялькотерапевта, так і до участі у психодраматичних заходах.

На думку більшості дослідників, лялькотерапія як психокорекційний метод, дозволяє реалізувати такі функції психолого-педагогічного впливу: комунікативну (встановлення емоційного контакту, поєднання дітей у дитячу спільноту); релаксаційну (зняття психоемоційної напруги); виховну (формування певних особистісних рис, нормативних моделей поведінки); навчальну (збагачення уявлень дитини про навколишній світ); корекційно-розвивальну (розвиток психічних процесів, формування комунікативних навичок, навичок емоційної та поведінкової саморегуляції, формування образу Я дитини тощо).

Традиційно в структурі лялькотерапевтичного заняття виділяють дві основні частини: діагностичну (визначення особистісних особливостей дитини, емоційних порушень, комунікативних проблем) та корекційно-розвивальну, творчу (складання, вигадання сценарію для подальшої драматизації з лялькою, виготовлення ляльки, виготовлення декорацій для драматизації, сам процес здійснення драматичної вистави за участю пари «дитина-лялька») [3].

На сучасному етапі у вітчизняній практиці активно розробляються авторські психотехнології застосування лялькотерапії в роботі з дітьми. Медведевою І. та Шишовою Т. було розроблено таку технологічну модель методу лялькотерапії як метод драматичної психоелевації, який визначається як метод комплексного психотерапевтичного впливу за допомогою різних театральних прийомів: етюдів, ігор, спеціально створених ситуацій. Робота з лялькою у роботі методом драматичної психоелевації займає провідне місце.

Працюючи з дітьми, які мали порушення поведінки, страхи, труднощі у розвитку комунікативної сфери, І.Медведева та Т.Шишова запропонували такий алгоритм організації й проведення лялькотерапії:

- робота проводиться з використанням улюбленої ляльки дитини;
- у ході "режисерської гри" розігрується історія, яка пов'язана з травмуючою для дитини ситуацією;
- досягається максимальне переживання дитиною ігрової ситуації через співчуття герою-ляльці та ідентифікацію з ним;
- сюжет має будуватися по "висхідній" з метою створення дедалі більшої емоційної напруги та обов'язково закінчуватися позитивно, бурхливою емоційною реакцією (сміх, плач) та зняттям напруги;
- після завершення спектаклю дитина повинна відчути полегшення [2, с. 174].

На думку авторів методу, основна ідея драматичної психоелевації – це «піднесення душі дитини-невротика за допомогою комплексного психотерапевтичного впливу різними театральними прийомами у спеціально створених ситуаціях, в яких вона переживає труднощі, які негативно впливають на стан її психіки. Тому один із провідних принципів методу – не лікування окремого симптому чи симптомів, а виявлення патологічної домінанти і робота з нею» [4, с. 8-9]. Таким чином, метод драматичної психоелевації полягає у посиленні емоційної напруги, яку постійно відчуває дитина, до такого ступеня, щоб вона могла перейти у нову форму – розслаблення, катарсис.

Робота за методом драматичної психоелевації передбачає два послідовних психокорекційних етапи у роботі з дітьми. Перший етап умовно називається «Лікувальні етюди» і триває близько двох місяців. На цьому етапі велика увага приділяється індивідуалізованим домашнім завданням, в яких діти разом із батьками репетирують певні драматичні етюди. Саме на цьому етапі відбувається виявлення патологічної домінанти поведінкових порушень дітей. Т.Шишова зазначає, що «на цьому етапі починається не усунення і тим більше не «викорінення» вади, а елевювання (піднесення) особистості дитини за схемою: вада – маленька слабкість – достойність». Дитина за допомогою індивідуалізованих драматичних етюдів отримує можливість реалізувати свою поведінкову особливість соціально позитивним шляхом [2].

Другий етап психокорекційної роботи методом драматичної психоелевації - це лікувальна вистава. На цьому етапі продовжується робота над патологічною домінантою, але на більш глибинному рівні, що призводить

до звільнення від невротичної симптоматики. «Наприкінці другого етапу кризь типаж проступає домінуюча особистість. І навіть обличчя (проекція особистості) перетворюється. Це можна порівняти з перетворенням гусениці на метелика, який залишає непотрібну йому оболонку-кокон і здіймається над землею!..» [4].

У психолого-педагогічній практиці лялькотерапія дуже часто виступає як окремий блок психокорекційної роботи казкотерапевта. Лялькотерапія, запропонована Т.Зінкевич-Євстигнєвою, має такі етапи роботи: виготовлення ляльки, "оживлення" та знайомство з лялькою, використання ляльки у казкових сюжетах [1]. У такій роботі сам процес виготовлення ляльки набуває особливого значення. Він дає змогу об'єднати дитину у співпраці з дорослими (батьками). Створюючи власну ляльку (за власним бажанням та задумом), дитина часто відображає в ній себе, свої проблеми. Іноді така лялька візуально буває схожою на свого творця, що засвідчує проєктивний характер зазначеної методики. У спільній роботі дитини та батьків над створенням ляльки основна ідея-проект має належати самій дитині. Дорослий стимулює дитячу фантазію (емоційна підтримка, заохочення, обговорення питань вибору матеріалів та техніки виготовлення тощо) та допомагає на технічному рівні реалізувати дитячий задум. Досвід роботи показує, що ця спільна діяльність має виховний характер, допомагає краще пізнати дорослому й дитині один одного, отримати реальний досвід об'єднання у спільній справі, провести весело та цікаво вільний час у сімейному колі [3].

За авторською методикою лялькотерапії, запропованою Н.Зінов'євою та Н.Михайловою, для роботи з дітьми, що пережили насилля або мають проблеми у соціалізації, рекомендовано використовувати набір із 15-20 різних ляльок: агресивні, миролюбні, ляльки, що зображують родину, вчителів, вихователів, міліцію, лікарів, ляльки-відьми, ляльки-тварини тощо [4, с. 218]. Така методика роботи наближує роботу методом лялькотерапії до класичного варіанту методу драматерапії.

Процедура проведення лялькотерапії за методикою Н.Зінов'євої та Н.Михайлової передбачає наступне:

- терапевт пропонує дитині ознайомитися з ляльками;
- дитині надається можливість вибрати ляльок, за допомогою яких вона хотіла б розповісти яку-небудь історію (або конкретно про тих людей, яких знає дитина, або про ситуації); терапевт у свою чергу відзначає, які ляльки дитини обирає, а які – ні;
- терапевт вступає у гру та просить дитину ознайомити його з ляльками, допомагає їй описувати ляльок за допомогою відкритих запитань;
- у процесі програвання сюжету терапевт втручається тільки в разі необхідності або на прохання дитини;
- після закінчення гри терапевт розмовляє з лялькою: ставить питання відкритого типу про думки, почуття, дії ляльки, а потім поступово переносить свої питання та інтерпретацію безпосередньо на дитину [5].

На сучасному етапі розвитку методу лялькотерапії у вітчизняній психолого-педагогічній практиці значного розповсюдження набула психотерапевтична технологія лялькового театру. Т. Шишова так описує ідею техніки лялькового театру у своїй роботі з дітьми: «Наш інструмент – це ляльковий театр. У нас є ширма, ляльки. Діти вважають, що вони вчаться бути акторами, вони вчаться розігрувати спочатку невеличкі етюди, а потім і театральні вистави. Але наше завдання – не навчити їх буди акторами, а допомогти за допомогою гри-драматизації скорегувати поведінку, налагодити стосунки з оточуючим світом. Шляхом корекції поведінки долаються різні хворобливі, у тому числі і медичні симптоми, такі як енурез чи заїкування. Тому що дитина починає почувати себе комфортно, здобуває внутрішній спокій, рівновагу, й усі неприємні прояви зникають нібито самі по собі...» [4].

Отже, теоретичний аналіз проблеми методу лялькотерапії у психолого-педагогічній практиці засвідчує, що на сучасному етапі активно розвиваються авторські технологічні підходи щодо методу лялькотерапії. Їх автори намагаються визначити і обґрунтувати умови ефективності методу лялькотерапії, його взаємозв'язок з арттерапевтичними та ігротерапевтичними методами, алгоритмізувати процес роботи з лялькою, визначити методику проведення індивідуальних і групових занять з лялькотерапії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зинкевич-Євстигнєєва Т. Д. Практикум по креативной терапии / Т. Д. Зинкевич-Євстигнєєва, Т. М. Грабенко. – СПб. : ТЦ "СФЕРА", 2001. – 400 с.
2. Медведева И., Шишова Т. Книга для трудных родителей / И. Медведева, Т. Шишова. – М. : Роман-газета, 1994. – 180с.
3. Осипова А.А. Общая психокоррекция : Учебное пособие для студентов вузов / А. А. Осипова. – М. : ТЦ «Сфера», 2001. – 512 с.

4. Татаринцева А.Ю. Куклотерапія в роботі психолога, педагога і логопеда / А. Ю. Татаринцева. – СПб. : Речь, 2006. – 102 с.
5. Федій О. А. Лялькотерапія в професійній діяльності педагога. // «ПостМетодика». - №1(85). – 2009. – с.45-50.

УДК 376-056.264.091.33:81

ДО ПРОБЛЕМИ ЗАСВОЄННЯ ОСНОВ ФОНЕТИКИ І ГРАФІКИ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ

Чередніченко Н.В.

кандидат педагогічних наук, доцент

Пелешенко О.С.

Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П. Драгоманова

У статті висвітлені труднощі опанування дітьми молодшого шкільного віку із ФФНМ фонетичним принципом письма, окреслені основні механізми фонемографічних помилок.

В статті освітлені труднощі оволодіння дітьми молодшого шкільного віку із ФФНМ фонетичним принципом письма, окреслені основні механізми фонемографічних помилок.

The article highlights the difficulties of mastering the primary school age children with FFNR phonetic principle of writing, outlines the basic mechanisms fonemograficheskikh errors.

Ключові слова: фонетика, графіка, фонетико-графічні уміння, письмо, психологічна структура письма, дисграфія, фонемографічні помилки, слухові функції та операції.

Ключевые слова: фонетика, графика, фонетико-графические умения, письмо, психологическая структура письма, дисграфия, фонемографические ошибки, слуховые функции и операции.

Key words: phonetic, graphic, phonetic and graphic skills, writing, writing psychological structure, dysgraphia, fonemograficheskikh errors, auditory function and operation.

Курс української мови – важлива складова загального змісту початкової освіти, оскільки мова є не тільки окремим навчальним предметом, а й основним засобом опанування всіх інших шкільних дисциплін. Основна мета цього курсу полягає у формуванні ключової комунікативної компетентності молодшого школяра, яка виявляється у здатності успішно користуватися всіма видами мовленнєвої діяльності у процесі спілкування, пізнання навколишнього світу, вирішення життєво важливих завдань.

Діти молодших класів загальноосвітньої школи починають опановувати курс української мови з розділів «Фонетика і графіка», який є одним із провідних розділів програми. Його вивчення сприяє закріпленню практичних знань про звукову систему мови, засвоєнню фонетичного принципу письма та опануванню на його основі норм усного і писемного мовлення. Успішне опанування орфоєпією є основою оволодіння письмом, оскільки під час ознайомлення з правилами фонетики і графіки дитина інтуїтивно, підсвідомо порівнює написання з раніше засвоєним вимовлянням[5].

Основні завдання цього розділу полягають у розвитку звукової культури мовлення учнів, формуванні і удосконаленні прийомів звуко-бувеного аналізу та синтезу, вмінь визначати орфограми на основі виконання звукового аналізу слів.

Специфіка писемного мовлення передбачає оволодіння дитиною складним алгоритмом письма на основі певних принципів української мови. Серед них провідними можна вважати два: фонетичний і морфологічний. Сутність засвоєння писемного мовлення, керуючись фонетичним принципом, полягає в тому, що дитина у процесі написання порівнює написане з орфоепічною вимовою. Сформованість уміння відображати на письмі фонеми відповідними графемами, враховуючи їхні смислорозрізнявальні ознаки, свідчить про те, що дитина опанувала «фонетичне письмо», тобто засвоїла норми фонетики і графіки української мови.

Початковим етапом в оволодінні письмом є аналіз звукового складу слова, що передбачає визначення послідовності і кількості звуків у слові та подальше перекодування фонем у графеми.

Вже на цьому етапі діти із ФФНМ стикаються із рядом труднощів. Складність звукового аналізу слова порівняно з аналізом ізольованих звуків пояснюється тим, що в межах слова звуки впливають один на одного. У межах слова одні звуки можуть знаходитись в більш вигідних фонетичних умовах (у сильній позиції), а інші звуки - під фонетичним впливом звуків-сусідів – навпаки, в умовах, незручних для аналізу (слабка позиція).